

KS. STANISŁAW WŁODARCZYK

PRZEWODNIE IDEE TEOLOGICZNE ZWIASTOWANIA MARYI (Łk 1, 26-38)*

Uroczystość Niepokalanego Poczęcia NMP jest wymowną okazją, aby spojrzeć na Maryję w zbawczej ekonomii Bożej. Do takiego spojrzenia zachęcają nas słowa Piusa IX z Bulli *Ineffabilis Deus*, z 8 grudnia 1854 r.: „W pierwszym momencie poczęcia, dzięki szczególnej łasce i przywilejowi Boga Wszechmogącego i na mocy zasług Jezusa Chrystusa, Zbawiciela rodzaju ludzkiego, Maryja dziewica została zachowana od wszelkiej zmazy grzechu pierworodnego”¹. Ta pierwotna świętość Maryi jest postulowana przez Pismo Święte². Została ona w pewnym stopniu ukazana w perykopie zwiastowania. Ojciec święty Jan Paweł II w encyklice *Redemptoris Mater* (n.8) pisze: Maryja w tajemnicę Chrystusa została „definitywnie wprowadzona przez zwiastowanie anielskie”. Dlatego też pokrótce wskażemy na przewodnie idee teologiczne perykopy zwiastowania Maryi. Chcąc ukazać niektóre z aspektów teologicznych tejże perykopy, jak każdego z innych epizodów Ewangelii dzieciństwa, trzeba spojrzeć na nią w trójplaszczynowym wymiarze³: w płaszczynie faktu-wydarzenia historycznego, rozpracowania teologiczno-literackiego i pracy redakcyjnej ewangelisty.

Przystępując do analizy tekstu-perykopy, stawiamy pytanie, jakie są podstawowe fakty historyczne, będące u podstaw opisanej sceny? Do tych faktów współcześni egzegeci zaliczają: zaślubiny Maryi z Józefem (Łk 1, 27; Mt 1, 18), pochodzenie Jezusa z rodu Dawida (Łk 1, 32; Mt 1, 1), dziewicze poczęcie i narodzenie Jezusa (Łk 1, 26-30; Mt 1, 18-25). To nasuwa dalsze pytanie skąd trzeci ewangelista czerpał wiadomości o nich. Tutaj dochodzimy do problemu źródeł (tradycji). Łukasz przebywając prawie dwa lata w Palestynie (58-60), kiedy Paweł był w więzieniu w Cezarei Nadmorskiej, miał możliwość dotarcia do pierwotnej wspólnoty chrześcijańskiej, do krewnych Jezusa lub bezpośrednio do Maryi⁴. Korzystał również ze źródeł pisanych w języku aramejskim lub hebrajskim⁵. P. Benoit⁶ opowiada się za językiem hebrajskim tychże źródeł, co się lepiej tłumaczy wpływem Septuaginty. Te źródła z małymi retuszami zostały przetłumaczone na język grecki. Są przypuszczenia, iż tłumaczem byłby sam Łukasz⁷. Trzeba również pamiętać, że źródła te zostały także rozpracowane literacko przez

wspólnotę apostołską, a następnie przez ewangelistę, co ujawniło się w strukturze i rodzaju literackim. Podobieństwa strukturalne starotestamentowych opowiadań o zwiastowaniach były inspiracjami dla Łukasza. Badania nad formami literackimi zwiastowań w Starym i Nowym Testamencie prowadzone przez hiszpańskiego egzegetę S. Munoz Iglesias⁸, który zbadał sześć zwiastowań biblijnych: cztery ze Starego Testamentu (Rdz 17, 15-19; Wj 3, 10-12; Sdz 6, 11-24; 13, 6-7) i dwa z Nowego Testamentu (Łk 1, 11-20; 1, 28-33), jak również badania L. Hermans 'a⁹ i G. Lohfink 'a¹⁰, doprowadziły do wniosku, że jest użyty ten sam schemat literacki we wszystkich opisach zwiastowań. To nasuwa pytanie, co autorzy natchnieni chcieli powiedzieć przez ten schemat? Chcieli określić naturę i historiozbowcze znaczenie mającego się narodzić dziecka. Stąd Łukasz w opisie zwiastowania narodzenia Jezusa nawiązuje do tekstów Starego Testamentu. Wśród najbardziej symptomatycznych aluzji do tekstów Starego Testamentu możnaby wskazać: Sofoniasza 3, 14-17 (= Łk 1, 28-33), gdzie Maryja jest identyfikowana z Córką Syjońską, a Jezus z Jahwe. Łk 1, 32-33 jest zredagowany w odniesieniu do 2 Sm 7, 12-16. Przez to autor nadaje wydarzeniom opisanym w perykopie zwiastowania historiozbowczy wymiar. Zwiastowanie Maryi jest ujęte w formę mającą na celu ukazanie ekonomii zbawienia¹¹. W Łk 1, 26-38, jak zresztą w całej Ewangelii dzieciństwa Łukasza (1-2), zawiera się głęboka teologia początków zbawienia¹², w którą jest wprowadzona Maryja. Wiersze 26-27 wprowadzają w scenę zwiastowania. Ewangelista pragnie poinformować czytelników (w. 26), że wydarzenie to ma miejsce w Nazaret, w konkretnych okolicznościach dziejów Izraela. Na te konkretne okoliczności historyczne wskazuje wzmianka „w szóstym miesiącu...” (w. 26). Pełni ona potrójną rolę. Po pierwsze, wiąże zwiastowanie narodzin Jezusa ze zwiastowaniem narodzin Jana Chrzciciela. Po drugie, informuje, że zwiastowanie Maryi miało miejsce w szóstym miesiącu od poprzedniego wydarzenia-zwiastowania Zachariaszowi. Po trzecie, pośrednio wskazuje na sytuację historyczną w jakiej dokonuje się scena zwiastowania¹³. Tamto zwiastowanie, tj. Zachariaszowi, dokonało się „za czasów Heroda” (w. 5). Jest to wystarczające, by rzucić dostatecznie światło na ówczesną sytuację społeczną i polityczną¹⁴. I w takim kontekście polityczno-religijnym staje Boży posłaniec przed Maryją. Nie pozostaje bez znaczenia dwukrotne określenie Maryi słowem „Dziewica” (w. 27), a nie „Niewiasta”, jak należałoby oczekiwać ze względu na jej stan małżeński¹⁵. Ewangelista chciał nawiązać do słynnego proroctwa Iz 7, 14¹⁶. W tekście Izajasza występuje słowo *ha'alma*. Co prawda idea dziewictwa nie jest ściśle związana ze słowem *alma*. Język hebrajski na określenie dziewicy zna słowo *betulah*. Ale uwzględniając sens zwyczajny słowa *alma* w wypowiedziach Pisma św. można wyciągnąć wniosek, że choć oznacza ono w pierwszym rzędzie młodą niewiastę niezamężną, to jednak zawiera w sobie ideę dziewictwa. Septuaginta oddaje słowo *ha'alma* z tekstu Izajasza 7, 14 przez *parthenos*, a łacińska Vulgata przez *virgo*. Jest to dowód, że tłumacz grecki i łaciński mieli na myśli dziewicę, w ścisłym tego słowa znaczeniu. To Izajaszowe proroctwo interpretuje Łukasz jako znak, że dziecię, które zrodzi Maryja, weźmie na siebie wypełnienie obietnic.

Wiersz 28 przekazuje pozdrowienie anioła skierowane do Maryi: „Bądź pozdrowiona, pełna łaski, Pan z Tobą”. To krótkie lapidarne pozdrowienie *chaire* zawiera w sobie dużo treści teologicznej. Wielu współczesnych egzegetów, idąc

za myślą Ojców Greckich, sądzi, że to pozdrowienie anioła ma wymiar zbawczy, widząc w nim zaproszenie do radości mesjańskiej, o której mówią prorocy a szczególnie Sofoniasz 3, 14, Joel 2, 21 i Zachariasz 9, 9. W ostatnich latach poświęcono wiele uwagi temu greckiemu słowu, wykazując, że słowo to nie jest zwykłym pozdrowieniem, lecz wyraża życzenie i zachętę do radości¹⁷. A co znaczy wyrażenie „pełna łaski”, greckie *kecharitome*? Jest to imiesłów czasu przeszłego dokonanego. Pochodzi od czasownika *charitoo*, który tylko 4 razy występuje w całej Biblii. W Starym Testamencie słowo *charitoo* przybiera różne znaczenia. I tak w Księdze Syracha 18, 17 oznacza człowieka łaskawego, ludzkiego, zaś w Ps 17/18 słowo to zostało użyte na oznaczenie człowieka doskonałego¹⁸. W tekście pozdrowienia anielskiego użyte w participium perf. pasivi - *kecharitome*, oznacza udzielenie łaski, jako Bożej przysługi¹⁹. Łukasz zamiast imienia własnego Maryi stawia to słowo, jako jej imię własne. Chciał jakby wskazać, że ono najlepiej Ją charakteryzuje. „Łaski pełna” jest egzystencjalną własnością Maryi daną Jej przez Boga. Łaska jest związana z Maryją istotowo. Maryja ze względu na Jezusa istniała w odwiecznych planach Bożych, jako „pełna łaski”. Maryja otrzymując „łaskę” została także odkupiona jeszcze przed Jej poczęciem. Stąd jest Niepokalanie Poczęta²⁰.

Ojciec Święty Jan Paweł II pozdrowienie „łaski pełna” interpretuje w świetle listu do Efezjan 1, 6-7, pisząc: „Uzasadnieniem podwójnego pozdrowienia jest to, że w duszy tej „Córy Syjonu” odsonił się niejako cały „majestat łaski” - tej łaski, jaką «Ojciec... obdarzył nas w Umiłowanym»” (RM 8). Ta „pełnia łaski” - odnosi się do „wybrania Maryi na Matkę Syna Bożego” (RM 9). Powyższe tłumaczenie oparte o cały historiozbawczy kontekst, a taki kontekst daje list do Efezjan 1, 3-7, wskazuje, że Maryja pełnią łask była obdarzona przez Boga od bardzo dawna, co w dalszej konsekwencji stanowi podstawę do mówienia o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Maryi Panny. Wiersz 31: „Nie bój się Maryjo, znalazłaś bowiem łaskę u Boga”, jest jakby echem wiersza 28 *kecharitome*.

Punkt kulminacyjny perykopy o zwiastowaniu Maryi, jak to wynika z analizy strukturalnej, jest zawarty w wierszach 32-33: „Będzie On wielki i będzie nazwany Synem Najwyższego, a Pan Bóg da Mu tron Jego praojca Dawida. Będzie panował nad domem Jakuba na wieki, a Jego panowaniu nie będzie końca”. Przez te słowa posłaniec Boży chce powiedzieć, że już wypełniły się zapowiedzi psalmów mesjańskich o sławnym Potomku z rodu Dawida i prorocтво Natana o Potomku z domu Dawida (2 Sm 7, 12-16)²¹. Przymiotnik „wielki” został wcześniej użyty w odniesieniu do Jana Chrzciciela (1, 15): „Będzie bowiem wielki w oczach Pana”. Tutaj ten przymiotnik „wielki” dotyczy Jezusa bez żadnych ograniczeń, nie przeciwstawia człowieka Bogu. Wyraża on wielkość, która wynika z tego, że „będzie Synem Najwyższego” czy też z przyjęcia dziedzictwa Dawidowego (RM 15). Nazwanie dziecięcia „Synem Najwyższego”, znaczy zarówno, że jest Ono Synem Bożym, jak też oznacza mesjański charakter Jezusa²². Łukasz określenia „Najwyższy” w odniesieniu do Boga używa najczęściej w Nowym Testamencie.

Wyrażenie „tron Dawida” znaczy, że Jezus zostanie ustanowiony Mesjaszem²³. Wskazuje na królewski charakter Jezusa. Żydzi widzieli w tych słowach zapowiedź politycznej działalności Jezusa Mesjasza. Słowa końcowe: „...Jego panowaniu nie będzie końca” nawiązują do prorocтва Natana: „Twój tron będzie ustanowiony

na wieki" (2 Sm 7, 16) i do proroctwa o Emmanuelu, gdzie „tron Dawida" i jego „królestwo" są wspomniane (Iz 9, 6). Tron bowiem, który ma oddać Bóg Jezusowi, będzie tronem Dawida, więc panowanie to odbywać się będzie przy zachowaniu ścisłych związków z Bogiem²⁴. Maryja stawia pytanie o sposób urzeczywistnienia się tej zapowiedzi: „Jakże się to stanie skoro nie znam męża?" (w. 34). To pytanie Maryi jest tak sformułowane, by w odpowiedzi zawierała się równocześnie nadprzyrodzona interwencja Boga. Teologicznym wyjaśnieniem nadprzyrodzonej interwencji Boga jest wiersz 35: „Duch Święty zstąpi na Ciebie i moc Najwyższego osłoni Cię...".

Ta zapowiedź o poczęciu Jezusa za sprawą Ducha Świętego znajduje się tylko w analizowanym tekście i w Mt 1, 18-25. Nie ma jej w innych miejscach Nowego Testamentu. Spotykamy się tutaj z rolą Ducha Świętego, który tworzy stały fundament ewangelii wg św. Łukasza. Jego działalność jest bardzo znacząca. Nazwany jest On „mocą Najwyższego". Poczęcie Mesjasza za sprawą Ducha Świętego jest początkiem ery mesjańskiej i eschatologicznego zbawienia. Celem wiersza 35 jest podkreślić i uwydatnić, że Jezus jest Synem Bożym, ponieważ swój ludzki byt zawdzięcza stwórczemu czynowi Boga w łonie Dziewicy²⁵. Dialog Maryi z Bożym posłańcem, który momentami wydawał się dramatyczny, kończy się decyzją zgody, od której zawisła realizacja wszystkich obietnic Starego Testamentu. Encyklika *Redemptoris Mater* powie słowami Konstytucji *Lumen gentium*, 56: „Było zaś wolą Ojca miłosierdzia, aby Wcielenie poprzedziła zgoda Tej, która była przeznaczona na matkę" (RM 13).

W tych krótkich słowach zgody Maryi: „Oto ja służebnica Pańska, niech mi się stanie według twego słowa" (w. 38) należy zwrócić uwagę na dwa aspekty: gotowość przyjęcia przez Maryję Słowa i znaczenie Jej *fiat*. Tę gotowość przyjęcia Słowa wyraziła Maryja określając się mianem „służebnicy Pańskiej". To określenie było znane w Starym Testamencie. W taki sposób wypowiadają się wielkie postacie Starego Testamentu, gdy wyrażają gotowość czynienia wszystkiego, co im mówi Pan Bóg. Maryja przyjmując do swego łona Słowo, równocześnie oddaje się całkowicie temu Słowu²⁶.

Maryjne *fiat* - „niech mi się stanie", wyraża żywe życzenie bądź gorącą prośbę, co wyraża greckie słowo *genaito* użyte w formie optatiwu²⁷, trybu rozkazującego wyrażającego życzenie. Wyraża zarazem gorącą wiarę Maryi w Słowo Boże i Jej dyspozycyjność dla wypełnienia roli, jaka jest Jej przeznaczona w planie zbawienia²⁸. Według autora trzeciej Ewangelii, odpowiedź Maryi wyraża gotowość podjęcia zadań, jakie z woli Bożej zostały na Nią nałożone.

PRZYPISY

- * Wykład w Instytucie Teologicznym w Tarnowie (7 grudnia 1996) z okazji uroczystości ku czci Niepokalanego Poczęcia NMP.
- 1. DS 2803.
- 2. R. Laurentin, *Maryja Matka Odkupiciela*, Warszawa 1988, s. 99.
- 3. Zwrócił na to uwagę J. Daniélou, *Les Évangiles de l'Enfance*, Paris 1967.
- 4. Zob. B. Rigaux, *Témoignage de l'évangile de Luc*, Bruges 1970, s. 116; J. Kudasiewicz, *Ewangelie dzieciństwa Jezusa*, CT 40 (1970) z. 4, s. 165.

5. Zob. B. Rigaux, dz. cyt., s. 117; L. Hermans, *L' Infanzia di Gesù nella Bibbia*, Bari 1969, s. 22.
6. *Exégèse et théologie*, t. IV, Paris 1982, s. 65.
7. Tak przypuszcza G. Danieli, *I Vangeli dell' infanzia*, w: *Il messaggio della salvezza*, vol. 4, Torino 1968, s. 161.
8. *El evangelio de la Infancia en San Lucas y las Infancias de los heroes biblicos*, EstB 16 (1957) 329-382.
9. Dz. cyt., s. 95-98.
10. *Rozumieć Biblię. Wprowadzenie do krytyki form literackich*, Warszawa 1987, s. 88-92.
11. Zob. B. Rigaux, dz.cyt., s. 124.
12. Zob. C.M. Martini, *Introduzione ai vangeli sinottici (Il vangelo secondo Luca)*, w: *Il Messaggio della salvezza*, vol. 4, Torino 1968, s. 75.
13. C. Lohfink, *Rozumieć Biblię. Wprowadzenie do krytyki form literackich*, Warszawa 1987, s. 88, uważa, że określenie czasu na początku opowiadania nie ma na celu ustalenia konkretnej historycznej daty, zmierza ono do połączenia prehistorii Jezusa z prehistorią Jana.
14. Zob. A. Strus, *Biblijne podstawy tytułu „Wspomożycielka” nadawanego Matce Zbawiciela*, w: *Maryja wspomozienie wiemych*, Warszawa 1986, s. 43.
15. Tamże, s. 42.
16. Na temat prorocstwa Izajasza 7, 14, zob. E. Zawiszewski, *Alma i jej dziecię (Iz 7, 14)*, w: *Mesjasz w biblijnej historii zbawienia* (Red. S. Łach, M. Filipiak) Lublin 1974, s. 72-94; A. Strus, *Rozwój prorocstwa o Emmanuelu jako przykład hermeneutyki w Starym Testamencie*, RBL 3 (1986) 197-211. Jeden i drugi autor podają szeroką literaturę przedmiotu. J. Paściak, *Izajasz wieszczem Chrystusa*, Katowice 1987, s. 26-44.
17. Na temat publikacji i kontrowersji dotyczących słowa *chaire* zob. J. Mc Hugh, *La Mère de Jésus dans le Nouveau Testament* (Lectio Divina 90), Paris 1977, s. 82-92; L. Sabourin, *L' Evangile de Luc. Introduction et commentaire*. Roma 1985, s. 64; F. Gryglewicz, *Ewangelia według św. Łukasza. Wstęp - przekład z oryginału - Komentarz*, Poznań - Warszawa 1974, s. 88; J. Kudasiewicz, *Matka Odkupiciela*, Kielce 1991, s. 33-34; H. Langkammer, *Maryja w Nowym Testamencie*, Gorzów Wielkopolski 1991, s. 101-104.
18. Zob. S. Włodarczyk, *Zwiastowanie Maryi zapowiedzią nadejścia „pełni czasów”* RBL 3 (1983) 211.
19. Studium filologiczne na temat *kecharitomene* podejmuje I. de la Potterie, *Kecharitomene en Lc 1, 28. Étude philologique*, Biblica 68 (1987) 357-382.
20. Zob. H. Langkamer, dz. cyt., s. 102.
21. Na temat prorocstwa Natana zob. J. Łach, *Prorocstwo Natana o synu Dawida (2 Sm 7, 1-16)*, w: *Mesjasz w biblijnej historii zbawienia*, s. 55-70. Autor podaje szeroką literaturę.
22. Por. C. Lohfink, dz. cyt., s. 93.
23. Tamże, s. 93.
24. Zob. F. Gryglewicz, *Ewangelia według św. Łukasza, Wstęp - przekład - komentarz*, Poznań - Warszawa 1974, s. 90.
25. Zob. C. Lohfink, dz. cyt., s. 93.
26. Zob. A. Strus, *Biblijne podstawy*, s. 48.
27. Tamże, s. 48; szerzej na ten temat zob. J. Mc Hugh, dz.cyt., s. 109.
28. Zob. L. Sabourin, dz. cyt., s. 69.